

Zastali smo pred vratima Zajčeve radne sobe. Čekamo ... prisluškujemo ... ne bismo li čuli sitno ono Maestrovu tapkanje po širokom sagu, s kojeg se od mnogogodišnje uporabe izbrisale mnoge ruže i arabeske. Pa onda prijazno ono: "Izvolite, izvolite!" kojim nas je Zajc uvijek dozivao da uđemo.

Svud tišina. Otvaramo plaho vrata ... njega nema. Ali nas smjesta zaokuplja svježa vizija neposredne njegove blizine, jer nas ovdje svaka stvarca živo na njega podsjeća: starinska slikarija po zidovima, sav poznati namještaj, čak i tanki onaj vonj burmuta, ispremiješan lakim zadahom osušenih lovorika i starih relikvija. Prozori su kao obično zastrti sivkastim onim zavjesama od jute, da se tuškanački obijesni povjetarac indiskretno ne prošulja do pisaćeg stola, do Maestrovih ušiju. Čini se da taj krjepki šumski zrak traži svoje pravo, jer je Zajcu često davao snage i vedrine, kad je na terasi ispred svojih prozora skladao najsnažnija svoja djela.

Vrijedne uspomene, što se naokolo ljeskaju, pod stare dane Maestrove nadbio je svojom važnošću malen jedan toplomjer, što visi do prozora, jer bi ga Maestro više puta na dan primao u ruke i pomno ispitivao. Zatim bi on opet zadovoljno sjeo uz svoj pisaći stol, što ga je ponio iz slavinih mladih bečkih dana, gdje je temperamentni komponista bio zelena latica na trolistu "Offenbach-Suppée-Zajc". U drvenom svom pletenom naslonjaču kraljevao je ovdje gotovo pedeset godina, sipajući nečitljive svoje kvake na usko linirani partiturni papir.

Navrh police pisaćeg stola ispod velike slike "kralja pjesme", vedrog Franza Schuberta, stoji još i danas tintarnica s emajlnim umetkom, koju je Maestro rabio stvarajući "Zrinjskoga", to djelo velike kulturne važnosti, a donja dvostruka tintarnica služila mu kasnije sve do posljednjeg doba. Netaknuto leže uz nju sve one bojadisane olovke za ispravljanje partitura i za notice, pa i dugačko ono pero, kojim je Zajc posljednji put pisao. Poput čudnih starinskih igračkaka udobno se ovdje šire razne rabljene burmutice, a isto i po ormarima. Ali od sviju rabio je Zajc najviše onu glatku crnu bez ureda. Tamo iz davnine od Sebastiana Bacha, "oca fuge", nalazili su glazbenici mnogo stimulacije u burmutu, a ta je strast popuštala tek onda, kad se pojavila egzotična cigara i elegantna cigareta.

Iz plišastog odugačkog okvira do pisaćeg stola ljeskaju se mutno kao stare iskopine četiri medalje, prve nagrade sa konzervatorija u Milanu. Slabunjavi mladić, protegnut kao jablan, stanovao je ondje u bivšoj sobi Verdijevoj, pa se služio i istim onim "Tafelklavierom", a možda je to donekle utjecalo na kasnije Zajčeve kompozicije, koje je Verdijev duh sve redom nadahnjivao. Glasoviti nakladnik Riccordi preuzeo je ondje dragovoljno pomnu pasku nad vrlo mladim Ivanom, stoga se taj poslije nauka vratio kući posve neiskusno, a kad je zavolio svoju Natalinu, smjesta je snubio i za sedam dana htio da proslavi pir. Veliki njihovi portreti u sredini zida potječu iz drugog decenija sretnog njihovog braka. Natalina, prva i posljednja njegova ljubav, bijaše bistra, štedljiva i vrlo energična žena, a kroz sav svoj vijek morala je da bude zaštitni genij nad lakovjerljivom i skroz pasivnom naravi Maestrovom. Na umjetnikovu veliku sreću nastavljala se ta njezina energija u sinu, savjetniku Karmelu i u kćerki Anki, udatoj Dolovčak, čije se slike priljubljuju do nogu roditeljevih. Maestrova glava kanda se priklanja nalijevo prema nježnoj svojoj majčici, što u modrom tijesnom struku sa dražesnom Biedermeier frizurinom podsjeća na tihe i sentimentalne djevojke onog doba. Plahe i sanjive njihove duše često bi se krile pred pozitivnom naravi očevom, tom elegantnom kavaliru i ravnatelju gradske glazbe na Rijeci, čije fino lice kanda cjelivaju zvukovi. Sve su te slike poredane pedantnom simetrijom, da slobodnjačkom kojom crtom ne bi možda vrijeđale oko. U ono doba nije se još ni znalo za

nervozno električno zvonce, pa se Zajc kroz mnogo godina služio izvezenom onom širokom vrpcom s agrafama, što mu bijaše na dohvat, da po dugačkoj žici zvonkim cinkanjem javlja svoje želje do Karmelove sobe.

Ispod porodičnih portreta koči se kao matrona tamnomodra baršunasta garnitura s politiranim stolom, ali se ona od starine nekako pogrbila. Ta potječe iz mirazne opreme Nataline, kao i svijetli stakleni ormar. U potonjem bi oni spremali gostinjski svoj servis i svu silu darovanih šarenih čaša i nippes-a što su ih s vremenom potisnuli u pozadinu ispred novih blistavih posveta i darova. Naskoro je iz Požuna stara dobra tetka Keller žrtvovala još jedan stakleni ormar iz porodičnog inventara, jer svakim novim glazbenim djelom, kojim je Maestro darivao svoj narod, rastao bi njegov popularitet i njegova slava. Njegovom pobudom udruživala bi se hrvatska mladež u pjevačka društva, a gotovo svakomu namijenio bi Maestro po koju društvenu himnu, dok su mu oni uzvraćali toplom svojom privrženosti i mirisavim lovorikama. Naskoro se za Zajcem povelala i sestra mu Albina, udata Contarini, za koju se onda znalo od Rima do Petrograda, jer je svuda očaravala svijet koloraturnim svojim grlom, napose u Mozartovim operama.

U sutonu poslije napornog rada voljko bi se Maestro uvalio u starinski baršunasti naslonjač do pisaćeg stola, a kako su ocjelna pera od slabine popuštala, to bi Zajc pod sebe stavio mekani jastuk, a pod noge primakao bi drveni svoj podnožak. Međutim je sunce, prije no što je leglo, mlake svoje večernje trake ispružilo sve do dna sobe, pa je zadrijemale relikvije zagrijalo i kanda ih je probudilo. Najednom ... odasvud po staklenim ormarima kanda nešto tiho pucketalo i bruji, kanda se probudi na nov časovit život ili da zvučnu svoju prošlost još jedanput prosanjiva. Prvi se prene okrugli onaj vijenac s iscijeđenim svilenim laticama, što su obložene glatkim posjetnicama s imenima najmilijih Zajčevih talijanskih komponista, uz koje ga vežu mile uspomene na premijeru prve njegove velike opere "Amelie". Zašustile i svilene kazališne cedulje "prigodom korisnice", koje su se običavale štampati za kazališne mecene, pa stoga samo u nekoliko primjeraka. U starinskoj vazi s poklopcem kanda se veselo uzvrpoljila i zacinkala malena ona žličica kojom bi Maestro svako jutro vadio određeni svoj obrok burmuta, a iz impozantnog pokala "pjevačkog saveza", u čiju su nogu urezana imena mnogih hrvatskih pjevačkih društava, kanda u četveropjevu odzvanja oduševljena napitnica. Pred zamućenim Maestrovim okom kao da su se u laganom ritmu ustalasal naivno slikani oni glazbeni geniji na stropu, što ih je ondje al fresco smjestio maleni korista Tercuzzi, a slikajući i pjevajući zvonkim svojim grlom tako oduševio Maestra, da ga je ovaj izobrazio za odličnog basistu naše opere. Ujedno kanda su proplesali i zagundali plesni redovi sa "sjajnih akademskih plesova" tamo iz sedamdesetih godina, kad se ondje stalo uvađati Zajčevo salonsko figurirano kolo po narodnim motivima, a spretni Coronelli vješto ga aranžirao. Napokon kanda je zaškripio i sam starinski ormar, a između važnih dokumenata probudili se u makulaturnim svojim požutjelim haljinicama poznati operni libretti Markovićevi, Trnskovi, Dežmanovi, Tomićevi, pa i Badalićev ponosni "Zrinjski".

Dirigentske palice kanda su elektrizovane. Prva se razmahala skupocjena ona od ebanovine, sva urešena dragim kamenjem. Darovana je Maestru kod premijere "Bana Legeta". Blizu nje podigla se sa svog modrog svilenog ležaja vitka aristokratska palica s inicijalom "S", dar baruna Scottija, čiju je kćerku Maestro podučavao, a ona se kasnije udala za čuvenog tenoristu De Negrija, bivšeg člana naše opere. Među ovim palicama kanda je najtemperamentnija ona vrlo stara, obložena i okovana zlatom, jer potiče iz Zajčevih mladih dana na Rijeci, kad se tamo oprštao s vjernim svojim Riječanima i pošao u Beč. Maestro nije nikad zaboravio rodni svog kraja, a ni tamošnji učenici njega, pa mu poslaše iza mnogo godina veliku onu fotografiju, prikazujući njih kao zrele

muževe, držeći u svojoj sredini Zajčevu sliku. I mrki onaj kamen s Učke gore došao je za njim, da ga sjeća na tvrdu vjeru riječkih Hrvata. Tek jedna posve neugledna crna palica kanda miruje. Sva je isprebijena i oguljena, a čini se da je posve iznemogla, jer je kroz pedeset godina služila vjerno svome Maestru, u nervoznoj njegovoj desnici doživljavala mnoge bučne trijumfe.

Zalazeće je sunce pomalo usrkavalo tanane svoje trake. Uzduž sobe spuštao se modrikast mrak, ohladio je i rastrijeznio sve te starine, pa one opet umorno legle. I na Maestrove je umorne oči odavna pao mrak, postepena mu skleroza zamučivala vid, sjene ispred njegovih očiju sve se to više zgušćivale i podeseterostručile kao tanane one kazališne noćne zavjese od tila. Komponista je mukom svršavao posljednji svoj opus "Missa solemnis" u As-duru, što ga je posvetio nadbiskupu Baueru. Nabožnom ovom glazbom starinskog vokalnog pjeva posvjedočio je da nije nikad za svog života zaboravio posljednje riječi umiruće mlade svoje majčice: "Muki, ne zaboravi nikada da je na nebu Bog!"

U posljednje vrijeme svog života, kad već nije bio kadar razabirati brojke na skupocjenoj džepnoj uri, što mu je darovao svijetli naš kralj kod otvorenja novog kazališta, prisluškiavao bi po čitave satove kristalnom udaranju stare ure njihalice, a dana 30. rujna posljednji je put skinuo cedulju s koledara, jer nije više prepoznavao ni orijaške one znamenke.

Zastala je njihalica, zastalo i vrijeme na koledaru. Maestro se protiv svog običaja ranije pod večer zavukao u spavaću svoju sobu. Pošao je na ista ona vrata sa staklenim oknima, čiju je kvaku snažna njegova ruka kroz toliko godina tiskala. Za tim vratima izniknuo nam je zauvijek, pošao u neumrlu vječnost. Tiho ... tiho ... da ga ne probudimo! Ta on je zaslužio vječni svoj počinak, kao malo koji Hrvat.

Antonija Kassowitz-Cvijić